

Itä-Suomen jätesuunnitelman toteutumisen arvio 2020

Taustaa

Itä-Suomen jätesuunnitelma vuoteen 2016, Suomen ympäristö sarjan julkaisu 47/2009, on Etelä-Savon ja Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon ELY-keskusten yhteinen alueellinen jätesuunnitelma. Suunnitelmassa on asetettu tavoitetilalle vuodelle 2016 neljälle painopistealueelle: jätteiden energiahyötykäyttö, biojätteiden ja lietteiden käsittelyn kehittäminen, haja-asutusalueen jätehuolto sekä rakentamisen jätteet hyödyntäminen ja käsittely. Suunnitelma on voimassa, kunnes uusi suunnitelma on hyväksytty. Uutta suunnitelmaa ei ole laadittu. Suunnitelman julkaisemisen jälkeen on valmistunut valtakunnallinen jätesuunnitelma Kierrätyksestä kiertotalouteen, Suomen ympäristö sarjan julkaisu 1/2018, jonka tavoitetilalle ulottuu vuoteen 2030 ja väliajan tavoitteet on asetettu vuoteen 2023.

Itä-Suomen suunnitelma-alueella on nykyisin noin 550 000 asukasta. Asukasluku on suunnittelukauden alusta vähentynyt noin 20 000 asukkaalla.

Pohjois-Karjalassa yli 10 000 asukkaan kuntia ovat: Joensuu 77 000, Kontiolahti 14 800, Liperi 12 000, Lieksa 10 900 ja Kitee 10 400. Kuntia on yhteensä nyt 12 kpl, Valtimo liittyi Nurmekseen 1.1.2020 eli tätä ennen siis 13 kpl. Heinävesi siirtyy vuoden 2021 alusta Pohjois-Karjalaan.

Pohjois-Savossa yli 10 000 asukkaan kuntia ovat: Kuopio 119 000, Iisalmi 21 500, Siilinjärvi 22 000 ja Varkaus 21 000. Kuntia on yhteensä nyt 18, vuonna 2011 Lapinlahti ja Varpaisjärvi yhdistyivät ja Karttula liittyi Kuopioon, vuonna 2013 Nilsia liittyi Kuopioon, vuonna 2015 Maaninka liittyi Kuopioon ja vuonna 2017 Juankoski liittyi Kuopioon. Joroinen siirtyy vuoden 2021 alusta Etelä-Savosta Pohjois-Savoon.

Etelä-Savossa yli 10 000 asukkaan kuntia ovat: Mikkeli 53 200, Savonlinna 33 000 ja Pieksämäki 17 700. Kuntia on yhteensä nyt 14 kpl, vuonna 2013 Mikkeliin liittyivät Ristiina ja Kaakkois-Suomen maakunnasta Suomeniemi. Lisäksi vuonna 2013 Kerimäki ja Punkaharju liittyivät Savonlinnaan.

Painopistealueiden tavoitetilan toteutuminen, haasteet ja odotukset valtakunnallisille toimijoille

Energiahyötykäytön lisäyksen toteutuminen Itä-Suomessa

Suunnitelman keskeisenä tavoitteena oli nostaa alueen jätteiden hyötykäyttöä ja keinoina esitettiin jätteiden energiahyötykäyttö.

Riikinvoima Oy on perustettu joulukuussa 2012. Yhtiön omistavat kahdeksan kunnallista jätehuoltoyhtiötä ja Varkauden Aluelämpö Oy. Osakkaina on jäteyhtiöitä myös suunnitelma-alueen ulkopuolelta Kainuusta ja Keski-Suomesta. Helmikuusta 2017 alkaen on Leppävirran Riikinvoima Oy:n ekovoimalaitoksessa käsitelty noin 667 000 asukkaan jätteet. Jäte ensin murskataan ja siitä erotetaan metallit. Jäte poltetaan kiertopetiteknikkaan perustuvassa kattilassa tuottaen sähköä ja kaukolämpöä Varkauden kaupungille. Toiminta on vakiintunut ja alkuvaiheen seisokit on saatu vähenemään ja välivarastointitarvetta jäteyhtiöiden jätekeskuksissa on jatkossa vähemmän.

Ajoittain on Itä-Suomen alueelta viety energiajätettä myös alueen ulkopuolelle. Etelä-Savosta toimitetaan energiahyötykäyttöön jätettä myös Kotkan hyötyvoimalaan (Mikkelistä) sekä Fortumin Riihimäen laitokselle (Kangasniemi). Pohjois-Karjalasta (Kitee, Tohmajärvi ja Rääkkylä) toimitetaan energiahyötykäyttöön jätettä Fortumin Riihimäen laitokselle. Lisäksi jätteen rinnakkaispolttoa on Varkaudessa Stora Ensolla ja Lieksassa Pankaboardin tehtaalla.

Haasteet jatkossa Itä-Suomen alueella

Alueella tarvittava polttokapasiteetti on ajoittain pieni ja osa joudutaan viemään ulkomaille tai muille laitoksille.

Poltettavan jätteen laadussa on parantamista. Erilliskeräyksestä huolimatta poltettavassa jätteessä on liikaa biojätettä, mikä vähentää jätteen energiahyötysuhdetta.

Odotukset valtakunnallisille toimille

Koska tavoitteena on hiilineutraali Suomi vuoteen 2035, tarvitaan muutoksia myös jätteen energiahyötykäyttöön. Toisaalta muuten kierrätykseen kelpaamattomien materiaalien sisältämää energiaa ei kannata hukata esim. kaatopaikalle. Uusien jätevoimalaitosten sijaan tulisi selvittää *rinnakkaispolttomahdollisuuksia*.

Energiahyötykäyttöön päätyvän muovin korvaamiseksi kehitetään energiahyötykäytön näkökulmasta hiilineutraaleja ratkaisuja. Varmistetaan muovin korvaavien materiaalien kierrätettävyys ja kelpoisuus nykyisissä jätteenpolttolaitoksissa jätteenä. Selvitetään, onko mahdollisuuksia antaa kierrätettävyttä varmistavia vaatimuksia tuotteille.

Jätteiden lajittelun parantamiseksi ja velvoittamiseksi tehdään voimakkaita ponnisteluja. Tarvitaan lainsäädäntöä, neuvontaa ja myös valvontaa ja sanktioita. Tämä huomioidaan jätelain uudistuksessa niin, että laajoilla alueilla on yhtenäiset erilliskeräysvelvoitteet ja ohjeet.

Biojätteiden ja lietteiden käsittelyn kehittäminen

Tavoitteena oli saada keskitettyä niin biohajoavien jätteiden käsittelyä kuin lannan käsittelyä biokaasulaitoksissa.

Biokaasulaitoksiin Kuopiossa ja Kiteellä ohjataan yhdyskuntien erilliskerätyt biojätteet. Kaupan pakatut biojätteet, jäteveden puhdistamoiden lietteet ja elintarviketeollisuuden jätteitä käsitellään Kuopiossa ja Kiteellä. Mikkelissä on vuonna 2020 valmistumassa biokaasulaitos biojätteiden ja kuivattujen lietemäisten jätteiden käsittelyyn. Gasum Oy on käynnistämässä Kuopion biokaasulaitoksen toiminnan laajentamista. Kuopion laitoksen biokaasu hyödynnetään toistaiseksi energiantuotannossa. Mädätteen ravinteet hyödynnetään maataloudessa ja rejektiveden typpi lisäravinteena metsäteollisuuden jätevedenpuhdistamolla. Kiteellä mädätysjäänöksestä valmistetaan lannoitevalmisteita (kiinteitä ja nestemäisiä), myös luomuviljelyyn. Mikkelissä syksyllä 2020 aloittaa kallion sisälle sijoittuva jätevedenpuhdistamo, jossa jäteveden puhdistuksessa hyödynnetään kalvobioreaktoriteknikkaa.

Biohajoavien jätteiden kaatopaikalle sijoittaminen on vähäistä. Jätekuukko Oy:n Kuopion jätekeskuksella on merkittävä poikkeuslupa biohajoavan jätteen sijoittamiseksi kaatopaikalle, joka on voimassa vuoden 2020 loppuun. Jatkopäätös on voimassa vuoden 2025 loppuun ja jatkossa biohajoavan jätteen sijoituspoikkeus on selvästi rajoitetumpi.

Etelä-Savossa suuret maatilamittakaavan biokaasulaitokset (lanta, kasviperäinen biomassa) toimivat Juvalla (v:sta 2011) ja Haukivuorella (v:sta 2017). Varkaudessa biojätteet ja lietteet käsitellään edelleen kompostointilaitoksessa. Pohjois-Karjalassa Outokummussa biojätteet ja useiden kuntien jätevedenpuhdistamon lietteet kompostoidaan.

Haasteet jatkossa Itä-Suomen alueella

Maatalousmittakaavan laitoksia tarvitaan lisää.

Varkauden ja Outokummun biojätteet on ohjattava jätesuunnitelman mukaisesti biokaasulaitokseen.

Biojätteen saaminen pois poltettavasta jätteestä parantaa jätevoimalan tehokkuutta. Ruokahävikin vähentäminen edesauttaa myös ilmastotoimia.

Tavoitteena on, että biohajoavien jätteiden käsittely tehdään Itä-Suomen alueella ja vain häiriötilanteissa kuljetettaiisiin myös muualle. Biohajoavan jätteen kaatopaikalle sijoittaminen on jatkossakin minimaalista.

Biojätteiden erilliskeräys toteutetaan niin suuressa laajuudessa kuin se on järkevää kierrätyksen ja ilmaston näkökulmasta. Lisäksi pyritään vähitellen siihen, että biojäte on joko erilliskerättävä tai kompostoitava kaikkialla.

Kotikompostiin kannustetaan siellä missä ei ole järkevää toteuttaa erilliskeräystä. Kotikompostoinnista kerätään tietoa ja tavoitteena on, että sen kattavuutta valvotaan yhtenäisesti alueella. Yhtenäisten käytäntöjen saavuttaminen voi kuitenkin olla haasteellista mm. pienten kuntien valvontaresurssien vähyydestä johtuen.

Odotukset valtakunnallisille toimille

Biojätteen erilliskeräystä kehitetään edelleen. Otetaan yleisesti käyttöön astiapalvelut (jätehuoltoyritykset toimittavat keräysastian), kehitetään uusia toimintamalleja (esim. jäteyhtiön toimittama keräyskomposti) ja kannustetaan kuluttajia biojätteen erilliskeräykseen mm. jakamalla biojätepusseja ja panostamalla neuvontaan (kampanjaviikot).

Jatketaan ponnisteluja ruokahävikin vähentämiseksi.

Varmistetaan rahoituksella ja muualla ohjauksella maaseudun tarvitsemat biokaasulaitokset. Maataloudessa syntyvän lannan ja sivuvirtojen ohjaamisella biokaasulaitosten kautta vaikutetaan niin ilmasto- kuin vesistövaikutuksiin. Rakentamisen jätteet, hyödyntäminen ja käsittely

Tavoitteena on riittävä rakennusjätteen vastaanottoverkosto valvotuilla jäteasemilla. Rakennusjätteen sijoittaminen kaatopaikoille vähenee. Rakennusjätteet käytetään uudelleen tai hyödynnetään materiaalina tai energiana.

Rakennusjätteiden vastaanotto toimii kohtuullisen hyvin, mutta parantamisen varaa on. Lajitellun rakennusjätteen vastaanottoa on järjestetty pienjäteasemille. Rakennusmateriaalien hyötykäyttöä sellaisenaan on vähän, tosin ei ole tarkkaa tietoa mitä välitetään suoraan sähköisten kanavien kautta. Alueella ei toimi maapankkeja. Mikkeliissä uudenlaisen kierrätyskeskuksen kehittämisen ja toimintojen alueellisen keskittämisen myötä (Metsäsairila Oy ja Mikkelin toimintakeskus ry) tehostetaan merkittävästi lajittelu- ja kierrätyskeskustoimintoja sekä materiaalien käsittely- ja kierrätysprosesseja.

Ohjeita rakennusjätteen jätehuoltoon on laadittu mm. ympäristöministeriön toimesta, mutta ne tulisi saada otettua myös käytäntöön.

Jätelain valvontaviranomaiset eivät saa riittävästi tietoa rakennus- ja purkujätteistä. Mara-ilmoitusten kautta tulee tieto purkubetonista, yms. mara-asetuksen mukaisista jätteistä. Purkuilmoituksissa on huomioitava myös asbesti.

Haasteet jatkossa Itä-Suomen alueella

Jätesiirtojen seuranta tulee kehittää niin, että se palvelee valvontaa ja alan toimijoita.

Alalla kehitys on nopeaa ja tarvitaan jatkuvaa koulutusta.

Valvontavastuu on enimmäkseen kunnilla, joten siellä tarvitaan yhteistyötä, koska resurssit ovat niukat.

Odotukset valtakunnallisille toimijoille

Rakennusjätteet on huomioitava edelleen lainsäädännössä. Lajittelun ohjaaminen ja jätehuollon valvonta on oltava yhtenäistä ja tehokasta. Selvitetään, onko mahdollista saada nykyisten rangaistusten ja pakkokeinojen lisäksi nopeammin toimivia ja keveämpiä valvontamenettelyjä.

Rakentamisessa ja purkamisessa tulee huomioida myös ilmastonäkökohdat. Rakentamisessa tavoitellaan rakennusten pitkäikäisyyttä ja pyritään välttämään turhaa purkamista.

Haja-asutusalueiden jätehuolto

Tavoitteena on, että kaikilla on hyvät mahdollisuudet toimittaa lajitellut hyötyjätteet, isot esineet hyötykäyttöön ja vaarallisille jätteille on vastaanottoaikat lähellä. Maatalousmuovijätteiden keräys on järjestetty. Sako- ja umpikaivolietteet ohjataan niin että niiden ravinteet saadaan hyötykäyttöön.

Kuntien jäteyhtiöt ja jätevedenpuhdistamot ovat pyrkineet tarjoamaan saman palvelutason niin haja-asutusalueella kuin suuremmissa taajamissakin. Suunnittelukauden aikana on tuottajavastuujärjestelmä osin vaikuttanut keräysverkoston muotoutumiseen, ja se on vaatinut myös yhteistyötä kuntien ja tuottajayhteisöjen välillä. Viime aikoina myös muovin keräystä on voitu aloittaa osalla taajamista.

Maatalousmuovien kierrätysasteen parantamiseksi ovat Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry ja Itä-Suomen Murskauskeskus Oy solmineet valtakunnallisen yhteistyösopimuksen maatalousmuovien noutopalvelusta syksyllä 2019. Noutopalvelussa kannustetaan hinnoittelun avulla lajittelemaan muovit puhtaana, että ne voidaan tehokkaammin hyödyntää uudelleen raaka-aineena.

Haasteet jatkossa Itä-Suomen alueella

Pitkät välimatkat ja pienet jätemäärät vaativat edelleenkin tarkkaa suunnittelua ja tilanteen arviointia jätteen keräysverkoston toteutuksessa. Arvioinnissa on jatkuvasti otettava huomioon myös esimerkiksi ilmastonäkökohdat.

Maatalousmuovien jätehuollon järjestäminen ei edelleenkään kuulu kenellekään. Pysyvää ratkaisua ei vielä ole olemassa.

Odotukset valtakunnallisille toimijoille

Maatalousmuovin jätehuolto on järjestettävä. Yhtenä keinona voisi olla selvittää ns. Green Deal- sopimusmallia tai että kunnilla olisi sen osalta vastaanotto ja jätehuollon järjestämisvelvollisuus (vrt. maatalouden vaaralliset jätteet)

Valtakunnallisessa jätesuunnittelussa huomioitavat muut haasteet Itä-Suomen näkökulmasta

Tuottajavastuun seurauksena jätehuoltomääräykset eivät koske niin laajasti kotitalouksien jätteitä kuin aikaisemmin. Voisiko silti olla 'konsolidoidut määräykset' joissa on huomioitu myös tuottajavastuuta.

Mietittäessä valtakunnallisen jätesuunnitelman toteuttamista jatkossa ELY:jen alueille, voisivat alueet vapaammin muodostaa jäteasioiden yhteistyöryhmät. Näin voitaisiin huomioida Pohjois-Karjalan osalta mukana olo Circwaste-hankkeessa. Hanke keskittyy VALTSUn edistämiseen alueella ja sen ympärillä on jo laaja joukko tekijöitä ja yhteistyötä.

Biojätteen/biohajoavan jätteen saaminen pois poltettavasta jätteestä on Itä-Suomessa tärkeää. Tähän auttaa varmasti edelleen tiedotus ja panostus erilliskeräykseen ja ruokahävikin vähentämiseen.

Maatalousmuovin keräyksen organisointi on järjestettävä, nyt materiaalit lojuvat syntypaikoilla.

Maatalouden lannat ja myös biohajoavat sivuvirrat on ohjattava biokaasulaitoksiin. Biokaasulaitoksia tarvitaan lisää, koska ilmastonäkökulma on tärkeä.

Rakennusjätteiden ja materiaalien kierrätys on saatava toimimaan. Tarvitaan yhteistä tahtotilaa tässäkin kaikkialla.

Jätehuollon valvonta on saatava toimimaan kaikkialla, koska nyt se toimii vaihtelevasti kuntien hoitamana. Epäkohtiin pitää pystyä puuttumaan nopeasti ja tarvittaessa oltava käytössä helppoja sanktiokeinoja.

Uusien jätteenpolttolaitosten sijaan pyritään selvittämään rinnakkaispolttomahdollisuudet ja suuntaamaan myös jätteenpolttoa hiilineutraalisuuteen.

Kun kierrätystavoitteet tiukentuvat sekä jätedirektiivin kansallinen toimeenpano määrittelee uudet erilliskeräysveloitteet, tarvitaan lisäksi mahdollisuus antaa myös paikallisia määräyksiä.